

ЕКСПОРТ ВІЙСЬКОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Щеглюк Богдан Петрович

Розглянуто експорт військових технологій як елемент світової економіки. Визначено особливості експорту військових технологій. Проаналізовано вплив експорту військових технологій на економічний розвиток і забезпечення національної безпеки залежно від ефективності державної політики, що регламентує дану сферу економічних відносин.

Ключові слова: міжнародний ринок озброєння та військової техніки, військові технології, експортні перспективи, економічна доцільність експорту військових технологій, економічна безпека держави.

В умовах складної економічної ситуації пошук додаткових шляхів реалізації експортного потенціалу держави є одним із основних завдань влади. Водночас, удосконалюючи експортну політику держави, слід урахувати не тільки потребу збільшення кількісних показників експорту, а й необхідність поліпшення його якісної структури. Дослідження, здійснені іноземними та вітчизняними науковцями, показують, що збільшення обсягів експорту високотехнологічної продукції не тільки позитивно впливає на економічний розвиток держави, але також є необхідною умовою такого розвитку [1; 2; 3].

Варто відзначити, що незважаючи на вплив значної кількості негативних чинників, експорт товарів військового призначення та подвійного використання був і залишається одним із небагатьох напрямків високотехнологічного експорту України. Проте, попри певні успіхи вітчизняних підприємств на міжнародному ринку озброєння та військової техніки (ОВТ), внаслідок дії певних негативних чинників як економічного, так і політичного характеру значна частина перспективних вітчизняних технологій виробництва товарів військового призначення та подвійного використання (далі – військові технології) залишається нереалізованою та з кожним роком втрачає свою актуальність на міжнародному ринку ОВТ.

Протягом останніх років питання експортного потенціалу вітчизняного військово-промислового сектору перебувають у фокусі досліджень провідних українських науковців, серед яких В. П. Горбулін [2], В. М. Бегма та О. О. Свергунов [22], А. І. Сухоруков [15], В. І. Мунтіян [17], Я. А. Жаліло [3], В. В. Бадрак [9] та ін., що свідчить про значний науковий інтерес до цієї проблематики. Проте більшість фахівців зосереджують свою увагу саме на питаннях експорту готової продукції, тоді як питання, пов'язані із експортом військових технологій, залишаються поза детальною увагою.

Сучасні тенденції розвитку міжнародного ринку ОВТ свідчать про постійне зростання впливу трансферу військових технологій на відносини держав у галузі військово-технічної співпраці (ВТС), що відкриває додаткові експортні перспективи перед Україною. За таких умов експорт військових технологій може стати інноваційним напрямом розвитку вітчизняної економіки. Наша держава має значний потенціал щодо експорту військових технологій, тому дана сфера експортних відносин потребує детального вивчення та аналізу.

Браховуючи специфіку військово-промислового сектору економіки України, слід зауважити, що без здійснення попереднього наукового аналізу, стимулювання збільшення обсягів експорту військових технологій може

Стратегічні пріоритети, №1 (30), 2014 р.

привести до виникнення загроз національній безпеці держави. Тому вивчення питань експорту військових технологій у контексті забезпечення національної безпеки України є актуальним завданням.

Метою даної статті є дослідження особливостей експорту військових технологій з урахуванням потреб забезпечення національної безпеки України.

Експорт технологій як окрема сфера міжнародних відносин

Як свідчать закордонні та вітчизняні дослідження, економічний розвиток держави залежить не тільки від кількісних показників експорту, а й від його структури. Так, експорт високотехнологічної продукції має значно суттєвіший позитивний вплив на розвиток суспільно-економічних відносин у державі, ніж експорт сировини та продукції, у кінцевій вартості якої технологічна компонента є низькою [1, 2]. За таких умов збільшення обсягу експорту технологій є важливим чинником економічного розвитку провідних держав, у яких державна політика, що регламентує питання експорту технологій, спрямована, з одного боку, на збільшення даного виду експорту, а з іншого – на здійснення контролю за продажем технологій іноземним партнерам.

Попри те, що експорт технологій як окрема сфера міждержавних економічних відносин сформувався відносно недавно, даний вид торгівлі протягом останніх років був і залишається одним із основних елементів світової економіки. Сучасні тенденції швидкого збільшення обсягу операцій, пов'язаних з експортом технологій, пояснюються кількома чинниками. Так, фахівці зазначають, що порівняно з рухом товарів і капіталів на шляху міжнародного переміщення технологій стоїть менше бар'єрів та обмежень. За таких умов зовнішню експансію легше здійснити, продавши ліцензію за кордон, ніж домогтися освоєння нового ринку шляхом експорту готової продукції. Саме тому експерти розглядають передачу технологій за кордон як форму боротьби за іноземні товарні ринки, що дає змогу обійти митні й інші бар'єри [4]. Водночас науковці зазначають, що економічна доцільність експорту технологій полягає в тому, що для експортера він є:

- засобом збільшення доходів;
- формою боротьби за товарний ринок;
- способом обійти проблеми експорту товару в матеріальній формі;
- засобом розширення товарного експорту;

- способом забезпечення доступу до іншого нововведення через перехресне ліцензування фірм;

- можливістю більш ефективного удосконалення об'єкта ліцензії за участю партнера-покупця [5].

За даними МВФ, кількість країн, що обмінюються технологіями, за останні 50 років збільшилася з 22 до 84, значно зріс обсяг щорічних ліцензійних операцій, що свідчить про зростаючу економічну роль цього виду товарів для всіх учасників обміну технологіями. За оцінками фахівців, у розрахунку на одиницю витрат валютний ефект від реалізації технологічного ресурсу на світовому ринку значно вищий, ніж від реалізації готової продукції [6]. Особливого значення з економічної точки зору набуває збільшення трансферу технологій як вітчизняної конкурентної переваги. Нині більшість провідних держав вивчає можливі шляхи щодо посилення своєї технологічної конкурентної переваги у світовій економіці.

Таким чином, поступове збільшення обсягів міжнародного трансферу військових технологій є проявом тенденцій, що протягом останніх років посилюються у світовій економіці. Крім того, перспективи міжнародного ВТС значною мірою визначаються згаданою економічною доцільністю від здійснення експорту технологій. За таких умов фахівці прогнозують посилення ролі експорту військових технологій у розвитку міжнародних економічних відносин.

Особливості експорту військових технологій

Здійснення експорту військових технологій, з одного боку, відбувається з урахуванням принципів, що регламентують процеси міжнародного трансферу технологій загалом, а з іншого – має певні власні особливості. Тому, на думку більшості науковців, аналіз питань експорту вітчизняних військових технологій слід здійснювати як з урахуванням загальних особливостей експорту технологій, так і з урахуванням специфіки функціонування військово-промислового сектору економіки.

Одним з основних завдань аналізу доцільності експорту військових технологій є визначення умов, за яких прибуток від здійснення експортної операції буде максимально можливим. Слід зазначити, що незважаючи на важливість науково-технічних досліджень, приблизне співвідношення між кількістю наукових ідей, технічно можливих рішень на

їх основи, патентів і тих запатентованих винаходів, які впроваджуються у виробництво, нині становить 540: 98: 8: 1 [7, 8]. Крім того, значна частина продукції, що в результаті випускається, не приносить очікуваних прибутків. За таких умов імпортер передусім прагне придбати технологію, на основі якої відбувається успішне виробництво продукції. Відповідно, різниця у цінах між вартістю контракту з експорту наукової ідеї та запатентованої технології є досить значною. Тому, на думку фахівців, для експортера економічно доцільнішим є експорт технології виробництва вже існуючої продукції.

Разом з тим експорт кожної окремої технології слід здійснювати тільки в тому випадку, якщо економічна вигода від трансферу буде більшою, ніж від інших альтернативних шляхів застосування такої технології (наприклад експорту готової продукції). Так, протягом минулих років представники уряду США неодноразово зверталися до української влади із пропозицією трансферу технології виробництва станцій пасивної радіоелектронної розвідки «Кольчуга» [9]. Проте, враховуючи, що зазначена продукція була і є конкурентною на міжнародному ринку ОВТ, українська сторона неодноразово заявляла про готовність експорту технології виробництва станції розвідки «Кольчуга» тільки за умови, що вартість трансферу становитиме не менше, ніж вартість 50 од. готової продукції [9].

Здійснюючи аналіз економічної доцільності експорту військових технологій, слід також урахувати те, що експорт технологій часто супроводжується додатковим експортом сировини, обладнання, напівфабрикатів, суміжної готової продукції. Досвід економічно розвинених країн свідчить, що вартісні показники такого мультиплікативного ефекту від експорту деяких військових технологій можуть перевищувати вартість самої експортованої технології [4].

Водночас військові технології часто є унікальними, а кількість конкуруючих технологій у військово-промисловому секторі економіки – значно меншою, ніж у цивільному. Як результат, міжнародний ринок ОВТ характеризується високим ступенем монополізації [10]. За таких умов середня трансферна вартість військових технологій, як правило, є вищою за трансферну вартість споріднених технологій, що використовуються у цивільному секторі економіки. Крім того, слід зазначити, що вказаний мультиплікативний ефект частіше виникає саме при експорті військових технологій.

Фахівці зазначають, що однією з основних умов успішного експорту військових технологій є функціонування дієвої системи охорони інтелектуальної власності, що відповідає вимогам міжнародних стандартів. Як показує закордонний досвід, особливу роль у зазначеній системі охорони інтелектуальної власності відіграє питання вартісної оцінки експортованих технологій. Зауважимо, що нині експертну оцінку українських військових технологій, у т.ч. їх вартісну оцінку, здійснює Міністерство освіти і науки України [11].

Питання захисту інтелектуальної власності вельми важливі в контексті функціонування міжнародного ринку ОВТ, на якому військові технології часто є важелем економічного й політичного впливу. Наприклад, кілька років тому Швеція не змогла здійснити експорт винищувачів до Південно-Африканської Республіки тільки тому, що представники американської компанії, яка була власником патенту на технологію виробництва одного з вузлів винищувача, не надали згоду на здійснення її експорту [12].

Водночас фахівці розглядають можливість експорту незапатентованих вітчизняних технологій до деяких азійських та африканських держав. Українські експортери технологій стверджують, що, експортуючи військову технологію, наприклад у Китай, зовсім не обов'язково патентувати цей виріб за встановленою міжнародною практикою [9]. Проте, на нашу думку, експорт незапатентованих військових технологій має низку потенційних загроз. Наприклад, відомий у світі автомат Калашникова виробляють майже у двадцяти країнах, однак коли така зброя застосовується під час вирішення внутрішніх конфліктів у найменш економічно розвинених державах, міжнародне співтовариство зазвичай вказує на Росію та Україну як на найбільш можливих експортерів такого озброєння. А це, безумовно, негативно впливає на міжнародний імідж нашої держави [9]. Саме тому експерти погоджуються, що для успішного експорту військових технологій Україна має суттєво підвищити якість системи охорони інтелектуальної власності як важливого інструменту міжнародних економічних відносин.

Характерна особливість експорту військових технологій полягає у складності здійснення маркетингових досліджень. Слід зазначити, що протягом останніх років при здійсненні експорту військових технологій українські експортери часто стикалися з певними труднощами, зумовленими низьким рівнем розвитку маркетингових досліджень у військово-промисловому секторі вітчизняної економіки.

Стратегічні пріоритети, №1 (30), 2014 р.

Водночас, як показує досвід економічно розвинених країн, якість маркетингової діяльності з вивчення попиту і пропозиції, що існують на міжнародному ринку ОВТ, створення дієвої реклами і пошук потенційних покупців технологій суттєво впливають на обсяг експорту військових технологій, а частка маркетингових витрат у середньому становить 20 % від загальної вартості договірних відносин [13].

Стає очевидним, що без значних фінансових витрат на охорону інтелектуальної власності та здійснення маркетингових досліджень імовірність укладання експортером успішного контракту з експорту військових технологій є досить незначною.

Однією з основних особливостей експорту військових технологій є необхідність наявності єдиної інформаційної бази, у якій зазначалися б технології, експорт яких є потенційно можливим. Так, для вирішення проблеми доведення уже існуючих технологій з високим комерційним потенціалом до рівня, при якому виникне можливість їхнього експорту за міжнародними стандартами, на нашу думку, слід провести якісну інвентаризацію наявних військових технологій. Передові держави практикують створення спецекекспортерами баз даних наявних військових технологій, де вказується перспектива експорту кожної конкретної технології, а також умови, за яких такий експорт доцільно здійснювати. На думку експертів, вітчизняним виробникам слід розглянути можливість експорту щонайменше 400 окремих військових технологій [9].

Зазначимо, що у світовій практиці є достатня кількість прикладів, коли після детального вивчення міжнародного ринку ОВТ та на підставі баз даних існуючих у державі технологій самі спецекекспортери стають інвесторами проектів з приведення окремих технологій до рівня, при якому їхній експорт буде економічно доцільним.

Співробітництво України з іноземними партнерами щодо експорту військових технологій

Як засвідчив наш аналіз, протягом 2009–2010 рр. Україна поступово нарощувала обсяги експорту військових технологій. Так, Феодосійська суднобудівельна компанія «Море» уклала контракт із китайськими представниками про виготовлення та передачу технологій виробництва десантних кораблів моделі «Зубр». Відповідно до договору завод здійснив експорт двох готових кораблів, надав китайській стороні послуги українських фа-

хівців та має передати права власності на технологію для спільного виробництва ще двох кораблів на території КНР. Вартість договірних відносин перевищила 200 млн дол. США. Експерти зазначають, що у структурі ціни даного договору частка вартості передачі військових технологій склала близько 30 % [14].

Слід зазначити, що останнім часом іноземні партнери все частіше виявляють готовність імпортувати військові технології. Так, 11 червня 2012 р. на міжнародній виставці зброї *Eurosatory-2012* уповноважені українські та таїландські представники підтвердили можливість спільної збірки (з подальшою передачею прав на володіння технологією виробництва) на території Таїланду бронетранспортерів моделі ЗЕ-1. Орієнтовна вартість договірних відносин може становити понад 110 млн дол. США. Крім того, уповноважені представники нашої держави протягом останнього часу неодноразово заявляли про готовність спільної збірки бронетранспортерів разом із представниками Казахстану. За прогнозами експертів, орієнтовна вартість зазначених договірних відносин може становити близько 150 млн дол. США [14].

Слід також зауважити, що зазвичай вартість таких експортних угод складається із трьох компонентів:

- вартість продукції, яка виготовлена безпосередньо державою-експортером;
- вартість продукції, яка виготовлена спільно представниками держави-експортера та держави-імпортера;
- вартість переданої технології (вартість ліцензій).

На думку фахівців, реалізація зазначених проектів позитивно вплине на розвиток військової промисловості України. Беручи до уваги результати досліджень, здійснених експертами, вважаємо, що середньорічний обсяг експорту військових технологій з України може становити щонайменше 200 млн дол. США [15].

Незважаючи на те, що досвід експорту вітчизняних військових технологій є загалом позитивним, вважаємо, що організація процесу реалізації військових технологій повинна врахувати зазначені особливості даної сфери економічних відносин. Наприклад, на нашу думку, досить важливим є налагодження тісної співпраці між розробником та експортером військових технологій, оскільки здебільшого розробник технології не може сам реально оцінити вартість власної інтелектуальної продукції, вивчити своїх конкурентів та визначити слабкі й сильні сторони конкуруючих технологій.

Експорт військових технологій в умовах необхідності забезпечення національної безпеки

Однією з найважливіших особливостей експорту військових технологій є необхідність урахування потреб національної безпеки країни. Так, Законом України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. № 964-IV визначено, що національна безпека України забезпечується шляхом здійснення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, воєнній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах [14]. При цьому слід зазначити, що розвиток міжнародних відносин України щодо експорту військових технологій певною мірою впливає на стан кожної із перелічених сфер.

Водночас очевидно, що збільшення обсягу експорту військових технологій, з одного боку, здійснюватиме позитивний вплив, а з іншого – становить певну загрозу національній безпеці України [2]. Зокрема, йдеться про економічну безпеку, тобто про здатність держави підтримувати конкурентоспроможність економіки, ефективно захищати власні економічні інтереси та протистояти зовнішнім економічним загрозам, використовувати конкурентні переваги в міжнародному поділі праці [15]. Безумовно, загалом розвиток експорту військових технологій сприятиме розвитку військово-промислового сектору вітчизняної економіки, що, своєю чергою, підвищить показники її конкурентоспроможності.

Разом з тим фахівці зазначають, що погіршення показників зовнішньоторговельної активності протягом останніх років негативно впливало на економічний розвиток України, зокрема через зростання від'ємного сальдо поточного рахунку платіжного балансу та скорочення обсягів випуску й вартості пропозиції національних виробників товарів і послуг [16]. За таких умов збільшення обсягу експорту військових технологій сприятиме залученню додаткових фінансових ресурсів у вітчизняну економіку, поліпшить показники сальдо платіжного й торгового балансів України, позитивно вплине на забезпечення економічної безпеки нашої держави. Крім того, стимулювання збільшення обсягу експорту військових технологій сприятиме вирішенню ключового стратегічного завдання влади, яке полягає в тому, щоб через реалізацію традиційних конкурентних переваг перейти до створення таких переваг у наукоємних високотехнологічних галузях [17].

Проте, на думку фахівців, недостатньо регульований трансфер військових технологій становить певну загрозу для забезпечення економічної безпеки держави [2]. Більшість експертів схиляється до думки, що експорт конкретної військової технології доцільно здійснювати тільки в тому випадку, коли інші альтернативи використання технології (наприклад виробництво й експорт готової продукції) є менш вигідними. У протилежному випадку втрата ключових військових технологій може мати значний негативний вплив не тільки на економічну, а й на інші сфери національної безпеки України. Так, на думку вітчизняних аналітиків, нерегульована передача військових технологій сприятиме створенню іноземними державами високоефективних видів озброєння, що може призвести до послаблення національної та регіональної безпеки, створити додаткову загрозу виникнення військових конфліктів, негативно вплинути на міжнародний імідж держави-експортера [18].

Таким чином, збільшення обсягу експорту військових технологій, з одного боку, є перспективним напрямком зміцнення національної безпеки, а з іншого – становить потенційну загрозу для неї.

Отже, використовуючи методологічні основи аналізу стану національної безпеки, розроблені провідними вітчизняними науковцями [19–22], визначимо можливі позитивний і негативний впливи збільшення обсягів експорту військових технологій на забезпечення національної безпеки України залежно від якості державної політики, що регламентує дану сферу економічних відносин (табл. 1).

Розглянуті результати впливу експорту військових технологій на забезпечення національної безпеки не є вичерпними та однозначними, проте вони дають змогу зробити висновок про значну залежність національної безпеки від якості державної політики, що регламентує дану сферу економічних відносин. Слід зауважити, що негативний вплив збільшення обсягу експорту військових технологій на національну безпеку може відбуватися не тільки за умов недостатньої ефективності такої державної політики, а й за її відсутності.

Отже, розроблення державної програми щодо стимулювання та посилення контролю за здійсненням експорту військових технологій є важливим завданням влади. Виділені нами позитивний і негативний впливи збільшення обсягу експорту військових технологій на стан національної безпеки України дають підстави для формування рекомендацій щодо покращення ефективності формування та ре-

**Вплив збільшення обсягу експорту військових технологій
на забезпечення національної безпеки держави***

Сфери	Позитивний вплив експорту (за умови розроблення ефективної державної політики)	Ризики та загрози експорту (за умови відсутності або низької ефективності державної політики)
Економічна	Залучення додаткових фінансових ресурсів у вітчизняну економіку, поліпшення стану сальдо платіжного і торгового балансів України, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств та збільшення їхньої частки на міжнародному ринку ОВТ	Загальне зменшення обсягів надходжень від експортних операцій вітчизняних підприємств, посилення деструктивних явищ, що існують у військово-промисловому секторі економіки нашої держави
Зовнішньополітична	Формування іміджу України як важливого учасника міжнародного ринку ОВТ (формування іміджу держави із значною військовою могутністю), розширення сфери міжнародних відносин, підвищення авторитету і впливу України на формування міжнародних політичних процесів на Європейському субконтиненті	Формування негативного іміджу України як експортера товарів і технологій військового призначення та подвійного використання з недостатнім контролем за здійсненням експортних операцій, втрата існуючих позицій на міжнародному ринку ОВТ
Державної безпеки, безпеки державного кордону, воєнна	Отримання додаткових фінансових ресурсів для виготовлення новітніх зразків озброєння, військової техніки й техніки подвійного призначення, підвищення боєздатності вітчизняної армії, розширення міжнародної військово-технічної співпраці України з іноземними державами	Послаблення міжнародної безпеки України, посилення загрози виникнення міжнародних конфліктів
Науково-технологічна	Науково-технічний розвиток України, розвиток інструментів захисту прав інтелектуальної власності виробників технологій, сприяння входженню України до числа держав, конкурентною перевагою яких є високотехнологічне виробництво	Зниження перспектив науково-технічного розвитку нашої держави

* Складено автором

алізації такої державної програми. Варто зазначити, що для ефективного оцінювання відповідності контрактних угод щодо експорту військових технологій умовам забезпечення національної безпеки України слід здійснювати комплексний аналіз можливості укладання таких контрактів з обов'язковим залученням відповідних органів військового управління, науково-дослідних закладів та інших спеціалізованих інституцій, які компетентні визначити можливість виникнення загрози національній безпеці держави внаслідок таких експортних операцій.

Основні напрями вдосконалення державної політики України з питань експорту військових технологій

Аналіз перелічених вище особливостей вітчизняного експорту військових технологій дає можливість зробити певні узагальнення

Стратегічні пріоритети, №1 (30), 2014 р.

щодо основних напрямів удосконалення державної політики у даній сфері.

По-перше. Для реалізації експортного потенціалу військово-промислового сектору України, в т.ч. здійснення експорту військових технологій, держава має здійснити реальну оцінку такого потенціалу з використанням не тільки кількісних, а й якісних показників. Вирішення даного завдання дасть змогу сформувати базу даних технологій, які будуть конкурентноспроможними на міжнародному ринку ОВТ, і дасть можливість оперативно реагувати на пропозиції учасників даного ринку щодо трансферу таких технологій.

По-друге. Важливим завданням держави є приведення системи патентування військових технологій відповідно до міжнародних принципів і правових норм, що регламентують дану сферу. Реалізація зазначеного дасть змогу розширити вітчизняну частку на міжнародному ринку ОВТ за рахунок збільшення

експорту продукції військово-промислового сектору економіки й технологій виготовлення такої продукції до рівня економічно розвинених держав.

По-третє. Для розвитку військово-технічної співпраці України з іноземними державами необхідно розробити й затвердити на законодавчому рівні порядок здійснення експорту військових технологій. Зазначений порядок повинен включати умови, при яких потенційно можливий експорт військових технологій буде економічно доцільним і позитивно впливатиме на стан національної безпеки держави, а також поетапний перелік заходів, які необхідно виконати для успішного трансферу.

Висновки

Таким чином, проаналізувавши експорт військових технологій у контексті забезпечення національної безпеки, можна зазначити, що порівняно з експортом готової продукції експорт технологій має низку особливостей, які необхідно враховувати при здійсненні військового співробітництва з іноземними партнерами. Для збільшення експорту військових технологій Україні необхідно вирішити комплекс проблемних питань, що пов'язані з охороною інтелектуальної власності, здійсненням маркетингових досліджень, інвентаризації вітчизняних військових технологій та розробленням єдиних підходів до здійснення розрахунку доцільності

(у т.ч. економічної доцільності) експорту кожної конкретної технології. Загалом, стимулювання експорту вітчизняних військових технологій сприятиме збільшенню валютних надходжень до держави, розвитку науково-технічного складника вітчизняної економіки, забезпечить підприємства військової-промислової сфери додатковими фінансовими ресурсами, зменшить еміграцію провідних науковців, сприятиме вирішенню питань охорони інтелектуальної власності розробників вітчизняних технологій та, зрештою, позитивно вплине на суспільно-економічний розвиток України.

Водночас результати дослідження свідчать, що неефективна державна політика у сфері ВТС (або її відсутність) негативно впливає на забезпечення національної безпеки. За таких умов розроблення науково обґрунтованої державної політики щодо експорту військових технологій нині є важливим завданням. Слід зазначити, що така державна політика має розглядати доцільність експорту кожної конкретної військової технології з урахуванням не тільки економічних і науково-технічних показників, а й загроз національній безпеці України.

Подальші дослідження питань експорту вітчизняних військових технологій мають бути спрямовані на вдосконалення концептуальних засад відповідної державної політики України та, зокрема, розроблення єдиного підходу до визначення доцільності експорту конкретних військових технологій.

Список використаних джерел

1. Herzer D. Export-Led Growth in Chile: Assessing the Role of Export Composition in Productivity Growth / D. Herzer, F. Novak-Lehmann, B. Siliverstovs // Discussion Papers. – 2004. – November. – No. 103. – 28 p.
2. Горбулін В. П. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. – К. : ДП НВЦ «Євроатлантикінформ», 2007. – 592 с.
3. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика : монографія / Я. А. Жаліло. – К. : НІСД, 2003. – 368 с.
4. Цыганков П. А. Теория международных отношений : учеб. пособ. / П. А. Цыганков. – М. : Гардарика, 2003. – 587 с.
5. Дмитренко А. О. Міжнародна передача технологій / А. О. Дмитренко, А. А. Кобченко // Стратегія економічного розвитку країн в умовах глобалізації. – 2013. – Т. 2. – С. 62–64.
6. Білій А. І. Передумови розвитку та сучасне становище України в міжнародному обміні технологіями / А. І. Білій, М. В. Тиха // Стратегія економічного розвитку країн в умовах глобалізації. – 2013. – Т. 2. – С. 56–58.
7. Шугурова И. В. Политико-правовые аспекты трансфера российских технологий за рубеж / И. В. Шугурова // Международные процессы. – 2010. – № 1. – С. 74–81.
8. Економіка і організація інноваційної діяльності : підруч. / за ред. О. І. Волкова, М. П. Денисенка. – К. : Професіонал, 2004. – 960 с.
9. Бадрок В. В. Експорт ХХІ: ставки на технології / В. В. Бадрок // Дзеркало тижня. – 2003. – № 2. – 17 січня.
10. Портер М. Международная конкуренция: конкурентные преимущества стран / М. Портер. – М. : Международные отношения, 1993. – 896 с.

11. *Питання* Міністерства освіти і науки України : указ Президента України від 25.04.2013 р. № 240/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/240/2013/print1360132398041398>.
12. *Бадрак В. В.* Найсекретніший ринок / В. В. Бадрак // *Контракти*. – 2003. – № 43. – С. 3–7.
13. *Бадрак В. В.* Україна может зарабатывать на экспорте технологий 100 млн дол. США / В. В. Бадрак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.instrumentmaster.ru/articles/Ukraina_mozet_zarabatyvat_na.html
14. *Про основи* національної безпеки України : закон України від 19.06.2003 р. № 964 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15/print1361522307853205>
15. *Сухоруков А. І.* Методологія оцінки рівня економічної безпеки / А. І. Сухоруков // *Вісник КНТЕУ*. – 2008. – № 1. – С. 49–55.
16. *Перспективи* економіки України в умовах глобальної макроекономічної нестабільності : аналіт. доп. / Я. А. Жаліло, Д. С. Покришка, Я. В. Белінська, А. П. Павлюк [та ін.]. – К. : НІСД, 2013. – 120 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Pokryshka_ekon-02ae8.pdf
17. *Мунтіян В. І.* Конкурентоспроможність національної економіки як головний критерій економічної безпеки / В. І. Мунтіян // *Механізм регулювання економіки*. – 2009. – № 2. – С. 158–174.
18. *Сенчагов В. К.* Экономическая безопасность России: общий курс : учеб. / В. К. Сенчагов. – М. : Дело, 2005. – 896 с.
19. *Про затвердження* Методики розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Міністерства економіки України від 2.03.2007 р. № 60 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/publish/article?art_id=97980
20. *Жаліло Я. А.* Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави : монографія / Я. А. Жаліло. – К. : НІСД, 2009. – 336 с.
21. *Сухоруков А. І.* Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / А. І. Сухоруков; за ред. С. І. Пирожкова. – К. : НППМБ, 2003. – 42 с.
22. *Військово-технічна* та оборонно-промислова політика України в сучасних умовах : аналіт. доп. / В. М. Бегма, О. О. Свергунов; упоряд. В. В. Маркелов; за заг. ред. В. М. Бегми. – К. : НІСД, 2013. – 112 с.